

Tre former for mening

Foredragsrækken

'Coaching – forskning og praksis'

Labor

Work

Action

Københavns Universitet

28. sept. 2021

Tommy Kjær Lassen

- Ekstern lektor på CBS, Institut for Ledelse, Politik og Filosofi
- Underviser på diplom- og masteruddannelser for ledere.
- Erhvervsfilosof, forfatter og ledelsesfilosof
- Soloselvstændig med StayHuman.dk
- Baggrund: ErhvervsPhd, Cand.theol.
- Kontakt: tkl@stayhuman.dk M 24417899

A pair of black-rimmed glasses is resting on an open book. A red ribbon bookmark is visible on the left page. The background is slightly blurred, showing the pages of the book and the dark cover of the glasses.

Tre former for mening

En filosofisk tilgang til arbejdslivet
baseret på Hannah Arendts begreber:
'Labor, Work & Action'

Indhold

Dette oplæg præsenterer en eksistentiel tilgang til coaching og trivsel ud fra Hannah Arendts filosofi om arbejde. Arendts filosofi kan inspirere til en mere nuanceret forståelse af det, der driver et menneske.

Kort sagt handler det aktive liv om tre grundformer for mening og det gode liv handler bl.a. om balancen imellem disse tre:

- **Labor: det nødvendige slid**
- **Word: den materielle udvikling**
- **Action: det værdimæssige engagement**

Hannah Arendt (1906-1975)

- Tysk-amerikansk filosof og politisk tænkere.
- En af det 20. århundredes mest betydningsfulde tænkere indenfor politisk filosofi.
- Som ung studerede hun teologi og filosofi. Hun var elev af blandt andre filosofferne Martin Heidegger og Karl Jaspers.
- I 1933 måtte hun emigrere til Frankrig pga. sit jødiske ophav. 1941 kom hun til USA, hvor hun senere fik statsborgerskab.
- Professor ved University of Chicago og The New School i New York.
- Modtog Sonningprisen i 1975 i København.
- 1958 Hovedværk: *The Human Condition*. En analyse af menneskets virksomme liv. DK: 'Menneskets vilkår', 2005

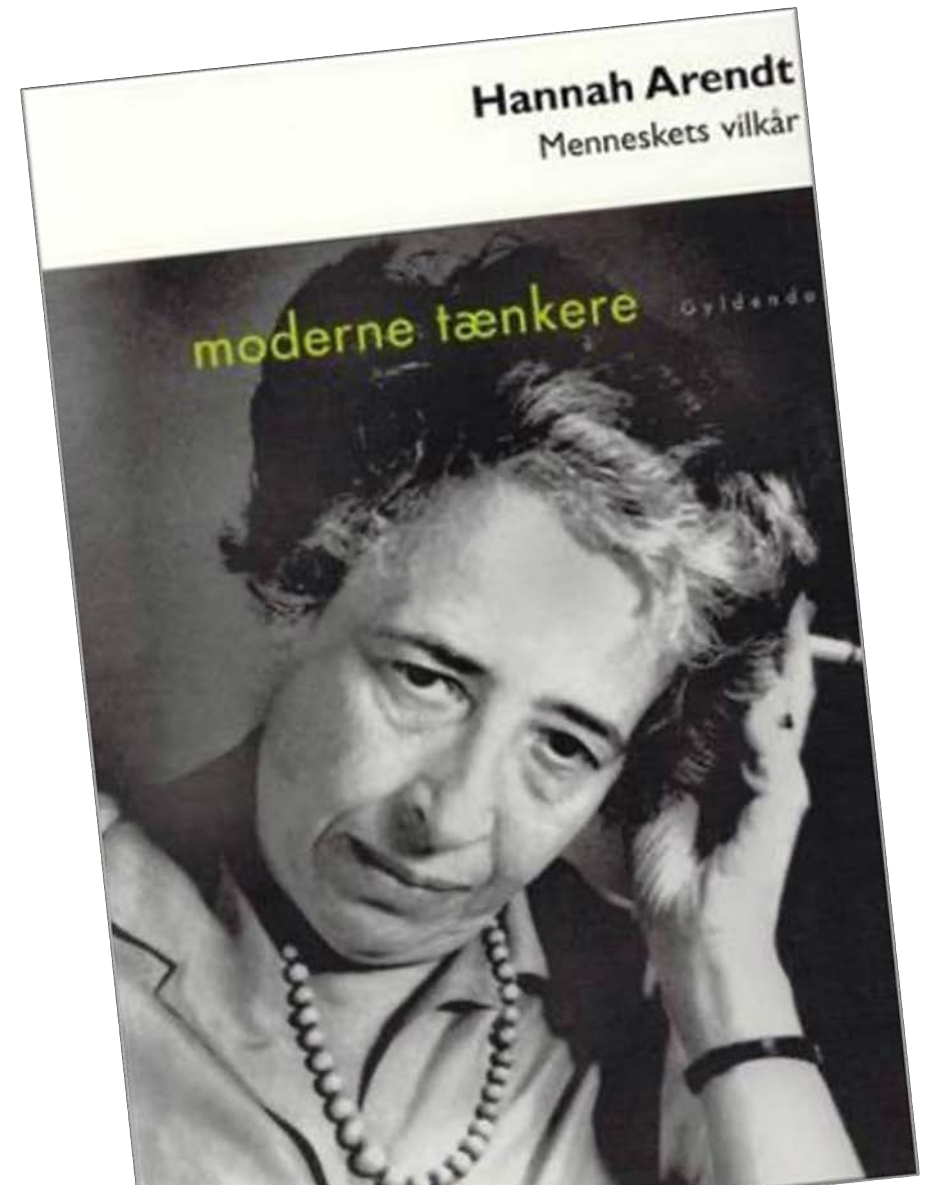
Hvad vil det sige at arbejde?

Hannah Arendt skelner i sit hovedværk "Menneskets vilkår" imellem tre forskellige former for menneskelig aktivitet:

ARBEJDE (Labor),

FREMSTILLING (Work) og

HANDLING (Action)

STAY HUMAN

Arbejde er en uomgængelig del af livet som menneske:

For Arendt kan arbejde ikke adskilles fra selve det, at være menneske. Arbejde er ikke en aktivitet ved siden af livet, men et eksistentielt grundvilkår, der ikke kan adskilles fra livet i sig selv.

Hun var en kritisk filosof, der var bekymret for en dehumanisering, som hun mente gjorde sig gældende i det moderne menneskeliv...

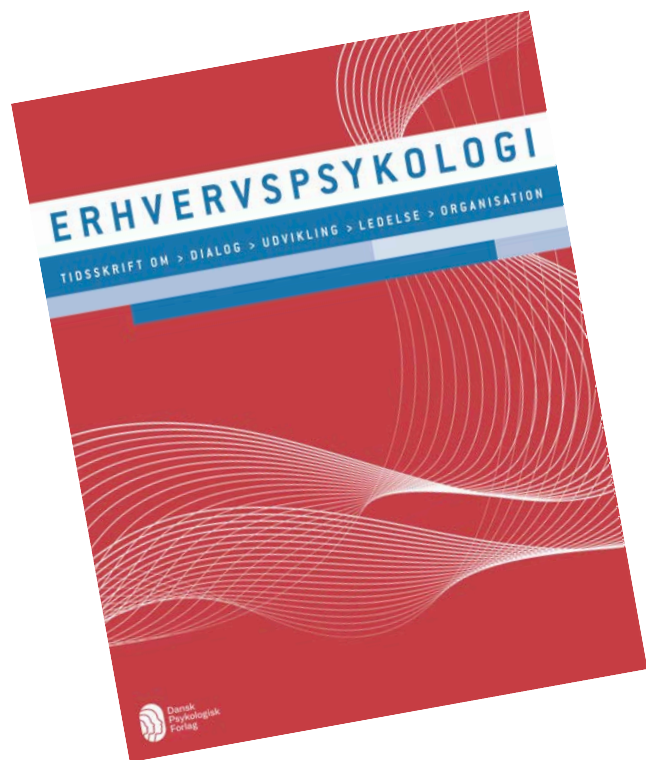
- En skævvridning af selve forståelsen af det at arbejde i det moderne massesamfund
- Bekymret for en eksistentiel meningskrise i det moderne menneskeliv
- Minder om en bekymring hos Martin Heidegger: Det moderne menneske ser i stigende grad på livet som noget, der står *til rådighed* for mennesket, frem for noget, det kan være *til stede* i.
- Martin Heidegger (1976): "Det er nødvendigt at overveje, om det overhovedet er muligt at have hjemsted i denne teknificerede tidsalders ensretning."
- Arendt ville genforbinde det indre liv i mennesket, med det ydre politiske liv i samfundet
- I det moderne liv risikerer vi, ifølge Arendt, at alt det, der i virkeligheden betyder noget, fx det autentiske, legende, praktiske, handlende og virksomme engagement, at blive kørt over af den moderne verdens upersonlige, anonyme, professionelle og teknologiske processer.

Dette kan minde lidt om Erich Fromms kapitalismekritik:

”Den moderne kapitalisme har brug for mennesker, som samarbejder gnidningsløst i store flokke, som har et større og større forbrug, og hvis smag er standardiseret og let at påvirke og forudse. Den har brug for mennesker, der føler sig frie og uafhængige, ikke undergivet nogen autoritet, noget princip eller nogen samvittighed, og som dog er villige til at være under kommando, til at gøre hvad man venter af dem, og til at tilpasse sig det sociale maskineri gnidningsløst; som kan dirigeres uden magtanvendelse, ledes uden førere, påvirkes uden noget bestemt mål – bortset fra det ene at slå til, at holde sig i gang, at funktionere (Fromm, 1983 [1960], *Kunsten at elske* s. 107).

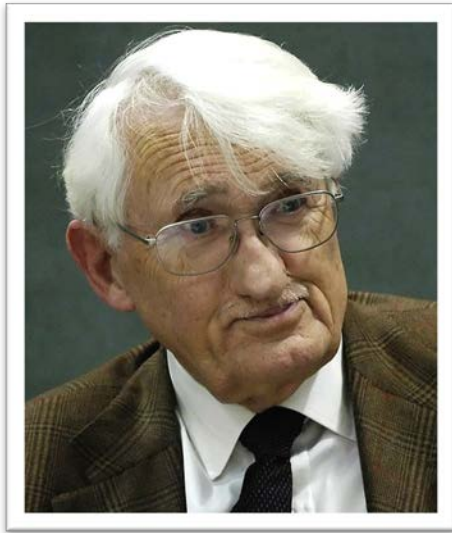
Brydninger mellem system- og livsverden

Under mødernes åkandebblade. Tommy Kjær Lassen, Erhvervspsykologi, 2021, nr. 3. September

dens dominerende systemlogikker (Habermas, 2005). Problemet med den moderne måde at leve på er, at menneskets originale, men skrøbelige livsverdenserfaringer ofte bliver koloniseret af systemverdenens stærke, men kunstige styringslogikker.

Systemverdenen kan højst producere en pseudoversion af det væsentlige i livet. I systemverdenens version af virkeligheden bliver etik reduceret til et spørgsmål om at overholde regler. Dannelse bliver reduceret til et sæt af kompetencer, visdom bliver reduceret til teoretisk viden, ledelse reduceret til styring, venskab til netværk, værdier til interesser, fællesskab til selskab, kærlighed til drift og deltagelse til iagttagelse (Hansen, 2008).

Jürgen Habermas' system- og livsverden dikotomi:

Systemverden	Livsverden
Politiske og økonomiske og administrative systemer	Den subjektive verden, der består af kultur, værdier, identitet og nære relationer
Fornuftstyret	Værdistyret
Subjektet er tilskuer	Subjektet er deltager
Produktive samtaler	Herredømmefrie samtaler
Faglige relationer	Personlige relationer
Kompetenceperspektiv	Dannelsesperspektiv

Figur 7.2. Habermas' systemverden og livsverden.

Kilde: Lassen, T.K. Filosofi for ledere, s.216

Eksempler på systemverdenens kolonisering af livsverdenen:

- *Fra tanke til faktura*
- *Fra dannelse til kompetence*
- *Fra kunst til kulturindustri*
- *Fra oplysning til omskoling*
- *Fra kultur til oplevelsesøkonomi*
- *A.Honneth: Selvrealisering er blevet en produktivitetskategori*

Livsverdenen

- Livsverden vedrører den personlige og private identitet. Livsverdenen formes af værdier, kultur, mening og identitet
- Livsverden er den verden vi er fortrolige med.
- Videnskab om livsverdenen: Fænomenologi / Eksistensfilosofi
- Husserl: En bestand kilde til mening...
- Mogens Pahuus: *"enhver menneskelig måde at være åben for verden på og at være involveret i verden på..."*

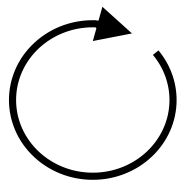
Tre former for mening:

- Labor: Følelsen af at klare de opgaver, som dagen byder. Meningen ligger i selve udholdenheden og i den fortjenthedsfølelse, som udholdenheden skaber.
- Work: Lykken er at fremstille. At skabe noget. At opnå resultater. At fejre det færdige værk. En menneske kan udtrykke noget mere af sig selv, gennem de artefakter, det skaber.
- Action: En nonmateriel tilgang til mening. Meningen ligger i fællesskabet, i samtalen, i dialogen, i udvekslingen af værdier, stemninger, meninger, følelser og holdninger...

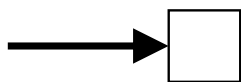
Tre former for grundvilkår:

	GRUNDEVILKÅR	DRIVKRAFT/PRINCIP	INDSTILLING	METAFOR
LABOR:	natur / overlevelse	nødvendighed	udholdenhed	'kroppens' arbejde
WORK:	vores materielle verden	nytte/udvikling	fokus på mål/resultat	'håndens' arbejde
ACTION:	dialog og fællesskab	frihed og 'fødsel'	Idéer og værdier	'åndens' arbejde

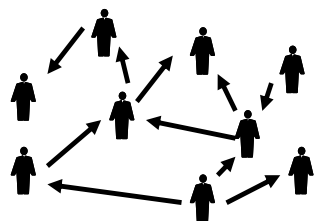
Tre strukturer i arbejdslivet

The cyclical nature of LABOR

The arrow nature of WORK

The intertwined nature of ACTION

- **LABOR** er en aktivitet, der har en cirkulær struktur. Det er det daglige slid og hverdagens og årets rutiner. Labor er en cyklus med en bestemt rytme, og som er uden begyndelse eller afslutning.
- **WORK** defineres som skabelse eller produktion. Det er en aktivitet, der har en fremadrettet bevægelse (ligesom en pil) med en klar begyndelse og afslutning. Work hører hjemme i årsag-virknings logikken og følger en instrumental rationalitet.
- **ACTION** er defineret som dialog med andre mennesker om emner, der har betydning for os. Det er en aktivitet, der har karakter af kommunikation, netværk og interaktion. Action har en begyndelse, men ingen ende. Action er den del af den menneskelige aktivitet, der handler om værdier og menings-skabelse.

Arbejde / Labor / "Animal Laborens"

Labor: Kroppens arbejde

Det menneskelige vilkår for arbejdet er selve livet eller det at være i live:

- Primære behov: mad, varme, ly, søvn – knyttet til kroppen og dens forfald
 - Præmis: Nødvendighed
 - Kroppens slid / rutinepræget / cyklusbevægelse
 - Forløber uden ophold og begynder bestandigt forfra
 - Efterlader ingen produkter, resultater konsumeres undervejs
 - Resultatet er ikke blivende / forgængelighed
- Handler om overlevelse / reproduktion
 - Det rene arbejdsliv er et liv i fattigdom
 - Man er ikke tilstede i labor som individ/personlighed
 - 'Animal Laborens': det arbejdende dyr: "fanget i egen krop, egne behov" "Et liv bestående af arbejde fører til ensomhed og meningsløshed"
 - Rytme, antistress, ud-af-hovedet, befriet for selvrealisering

Der er ingen vej udenom!

”Der kommer aldrig en teknologi, der kan tage trædemøllen ud af livet!”

Lynda Gratton, Professor, London Business School

STAY HUMAN

Rutinearbejde
har også en
god virkning!

”Augustin anbefaler manuelt arbejde [...] af tre grunde: Det hjælper til at bekæmpe fristelserne ved lediggang; det hjælper klostrene til at opfylde deres pligt om at vise barmhjertighed med de fattige; og det er gunstigt for kontemplationen, fordi det ikke involverer bevidstheden, sådan som andre former for beskæftigelse, for eksempel handel med varer.”

Hannah Arendt, Menneskets vilkår, 2005
Gyldendal. S.391n.

STAY HUMAN

'Arbejdets glæde' 1914

Jeppé Aakjær (1866-1930)

Forfatter og digter

”Solen herskede nu almægtig i Landskabet; Maagerne vendte sig i dens Strimer ude over den kølige Fjord, Ruderne glødede i den hvide Husrække langs Fjordkanten. Køerne stod i lange lige Rækker over Højagre og Bakkeskraaninger og havde travlt med at fylde Vommen af det duggede Græs, før Fluerne kom og ødelagde Madroen. Kirker stod som Vartegn hist og her paa fjerne Fjordbakker og rakte forgjæves mod den blaa Himmeldrøm.

Visti pløjede.

Plovskjærets stærke Rytme havde fanget hans Sind. Hans Støvler flyttedes tænkstomt til denne Rytme, mens han lyttede. Det var, som slog der et stort Hjerter inde i denne Rytme; Naturens egne sunde Hjerteslag lød til ham gennem Mulddampen. Han følte sig med ét saa ydmyg og saa glad som et Barn, der har faaet Lov til at gaa i Furen og holde Tømmen for Far. Han kjendte, hvor han og Jordan blandede Aandedrag i denne Stund. Hans Livsline tegnede sig ren og harmonisk som en Sti gennem dugget Græs.”

Fremstilling / Work / "Homo Faber"

Work: Håndens arbejde

”Det fremstillende menneske er undervejs i en stadig søgen efter nye idéers realisering i nye materialer og sammenstillinger.” Anne Marie Pahuus

- Vi flytter ind i verdenen. Gør den til vores. Civilisationsprojektet
- Man får idéer, griber til materialer og skaber synlige og varige produkter
- Instrumentel logik / nytteetik
- Fokus på det objektive, der kan ”stabilisere det menneskelige liv midt i det biologiske livs malstrøm af subjektivitet, ensomhed og meningsløshed” Rostbøll s.21
- Man skaber noget, et værk... Resultatet er 'permanent'
- Handler om:
 - A) rejse en verden, der kan huse os som mennesker
 - B) Man lægger noget af sig selv i det skabte
- Det frembragte er til for noget andet, end sig selv. Bærer ikke sin egen mening. Ydre formål
- Rationel, instrumentel, kausal logik, genstandsgørende
- Projektsamfundet / Projektmennesket / konkurrencestat / præstationssamfund
- Homo faber er sin egen herre og kan beherske naturen

Vis mig dine metoder og jeg skal sige dig hvem du er...

kronik

AF MARTIN HERBST, SOGNEPRÆST, FORFATTER OG EKSTERN LEKTOR

29. august 2014 00:00 | 1 kommentar

Hvis man i dag vil være succesfuld politiker, skolelærer, pædagog, forretningsmand, ægtefælle, forælder eller menneske i det hele taget, kræver det, at man er i besiddelse af det rigtige "værktøj". Værktøj er blevet kodeordet i snart sagt enhver sammenhæng.

læs også

[Tanker om at leve et autentisk liv](#)

[Nutidens unge bliver ladet i stikken på universiteterne](#)

[Forældre overser unges problemer](#)

Hvor jøderne sagde "Husk Gud!" og grækerne "Kend dig selv!", siger vi "Husk værktøjet!"

ET SPØGELSE HÆRGER LANDET. Dets navn er "værktøj". Værktøj er tidens mantra. Vil du være succesfuld politiker, skolelærer, pædagog, forretningsmand, ægtefælle, forælder eller menneske i det hele taget, kræver det, at du er i besiddelse af de

Værktøjssamfundet giver os tunnelsyn

Vi har værktøjer til alt; rekruttering, personaleledelse, effektivisering, konfliktløsning. Undervisningsministeriet har endda udviklet et værktøj til at sikre folkeskoleelevers naturlige udvikling, for det kan slet, slet ikke overlades til naturen. Men værktøjerne giver os ofte tunnelsyn og falsk tro på, at vi er på rette spor

Print

Send

STAY HUMAN

Kritisk portræt af 'Homo Faber' i litteraturen (mennesket som håndværker):

Romanfigur: Walter Faber, en selvsikker teknokrat,
rationelt tænkende, teknologidyrkende ingeniør...

Oplæst af Klaus Rothstein , radiovært Skønlitteratur på P1.
d. 10 maj 2017

Fra den schweiziske forfatter Max Frischs roman 'Homo
Faber' fra 1957.

Action / "Vita Activa"

Action: Åndens arbejde

- Finder sted *imellem* mennesker
- Bærer formål i sig selv
- Frihed: uden at være materiel forpligtet
- "Mennesket blev skabt for at der kan være en begyndelse" (Augustin/Arendt)
- er i princippet resultatløs / målet er i processen
- Her er du frigjort til at være dig
- Handlingen tilhører ikke individet. Det er noget der foregår *imellem* mennesker. Åbn munden og tal om det der betyder noget for dig!
- Den menneskelige verden er samtalens verden. Men samtalen kræver at man står ansigt til ansigt, og så kræver den en fælles verden at udfolde sig i..
- Udgør et brud med den menneskelige determinisme
- Natalitet: at sætte noget nyt i verden Eks.: tilgivelse, løfte
- Princip: pluralitet = flerhed. Mangfoldighed / diversitet

HANDLING

- "Tilgivelse er en ny begyndelse, der kan genetablere forholdet til andre, selv dér, hvor konsekvenserne af ens handlinger har vist sig som ødelæggende." A.M.Pahuus , Hannah Arendt, s. 53
- Handling rummer en lykke, der rækker ud over den rene livsopretholdelse og behovstilfredsstillelse.
- Ét er at gribe ud efter verdenen (arbejde & fremstilling), noget andet er at være grebet af verdenen (handling).
- Selvvirkeliggørelsestrang: "Der findes en handlemåde, som har sin grund i noget andet end trangen til at beherske." Mogens Pahuus, At være sig selv i arbejde
- Handling: "Filosofisk set er at handle det menneskelige svar på det at blive født" s244
 - (aktiv/passiv) AT HANDLE: Det er IKKE bare noget vi gør i Netto

Per Arnoldi:

*"Jeg har ikke en passion...
...Det er passionen,
der har mig!"*

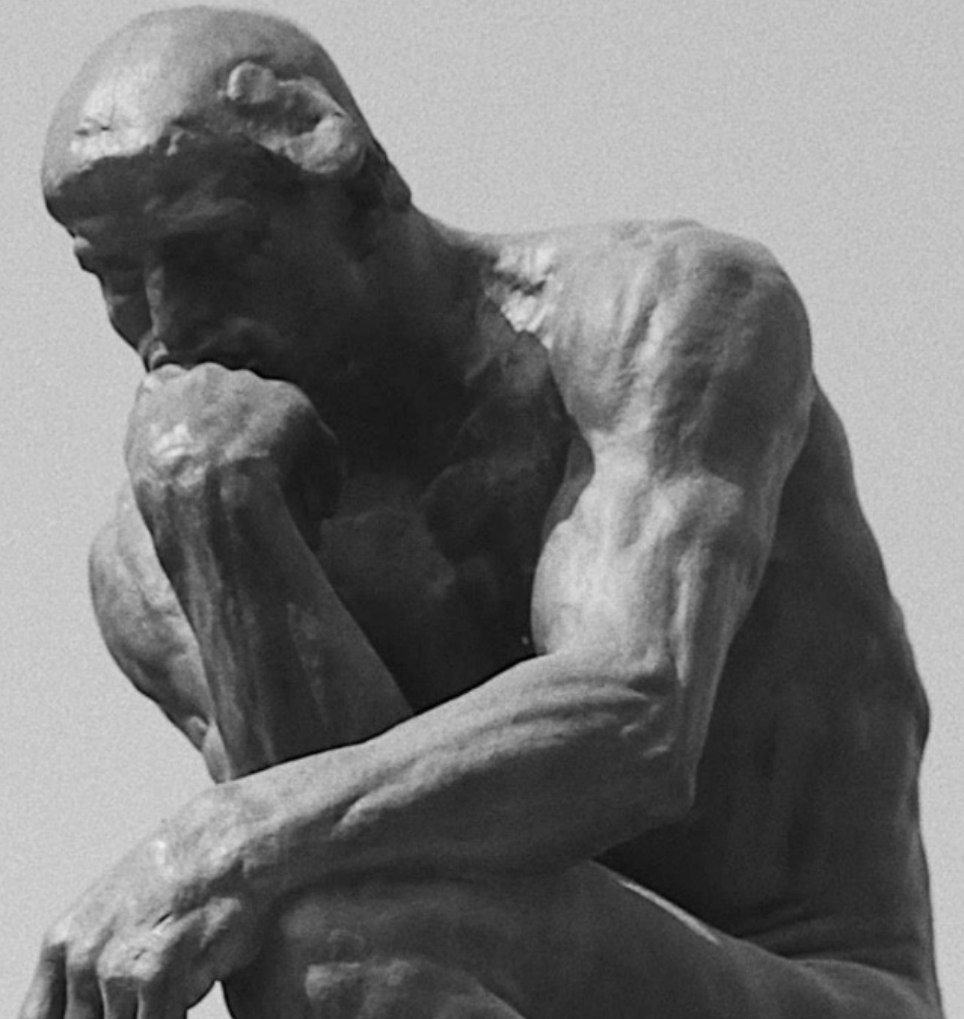
Tönnies: Gemeinsschaft - Gesellschaft

Gemeinsschaft	Gesellschaft
Fællesskabet	Selskabet/institutionen
Mål i sig selv	Middel til noget
Væsensvilje	Vilkårlig vilje
Det fælles bedste	Noget for noget
"det ægte samliv"	"det flygtige og overfladiske"

Jakob Skov: "Fællesskabet er altså et sted, hvor ejendomsrettens *dit og mit* er opløst. [...] Fællesskaber [er] et sted for *den ubetingede, gensidige given*, gavegivningen og delingen frem for den kontraktbaserede *noget for noget*-udveksling." s.60 / Det brændende engagement.

Langsom lederudvikling: om at stille sig i det åbne

- At tænke betyder at stille sig i det åbne.
- Vi stødes ud i det åbne når vi er grebet af et spørgsmål, som har undringens karakter.
- Vi stødes ikke ud i det åbne hvis vi fra starten har greb og faste begreber om tingene...
(F. T. Hansen. s.24)

Du skal træne din evne til at tænke langsomt...

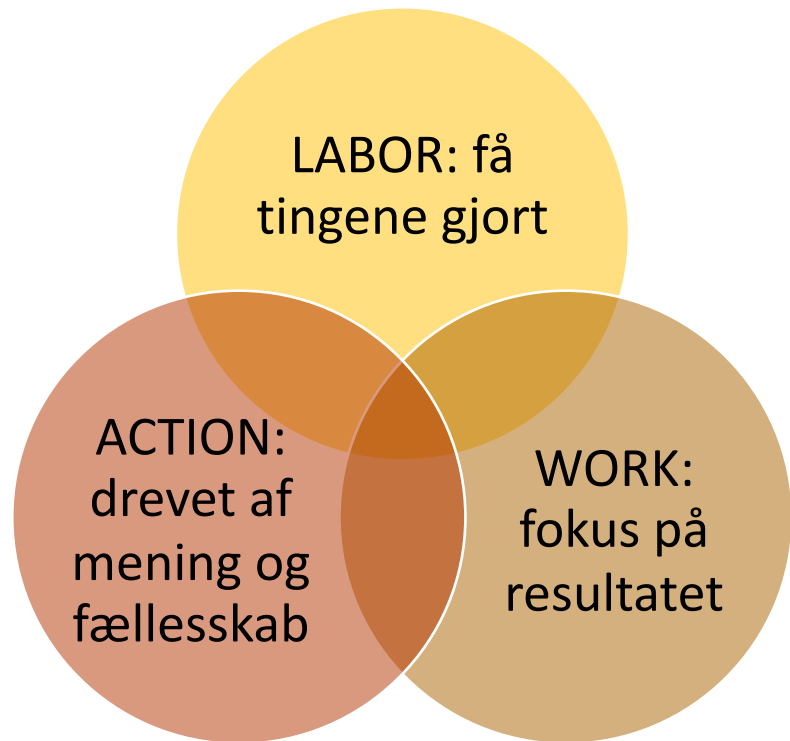
- Indlæg korte tænkepauser mellem møder og opgaver.
- Afsæt tid i kalenderen til daglige eller ugentlige refleksionsstunder.
- Gå jævnlige ture - enten alene eller sammen med en god samtalepartner.
- Skriv ledelsesdagbog, og reflekter løbende over egen ledelsesudvikling.
- Insister på mere ansigt til ansigt-dialog og mindre digital dialog.

”Jeg er blevet mere sikker på mig selv, og mindre skråsikker...”

At undre sig er ifølge filosofien et af menneskets fineste adelsmærker. Ægte undren er i familie med lidenskab, skrev Platon (Hansen, F.T., 2008, s. 24). Ægte undren er en måde at engagere sig spørgende og nysgerrigt i livet på. Ægte undren skaber et dybt engagement i livet, hvor man ikke bare forholder sig til livets objektive omstændigheder, men også søger at sætte sin egen eksistens i bevægelse i forhold til det, man undres over.

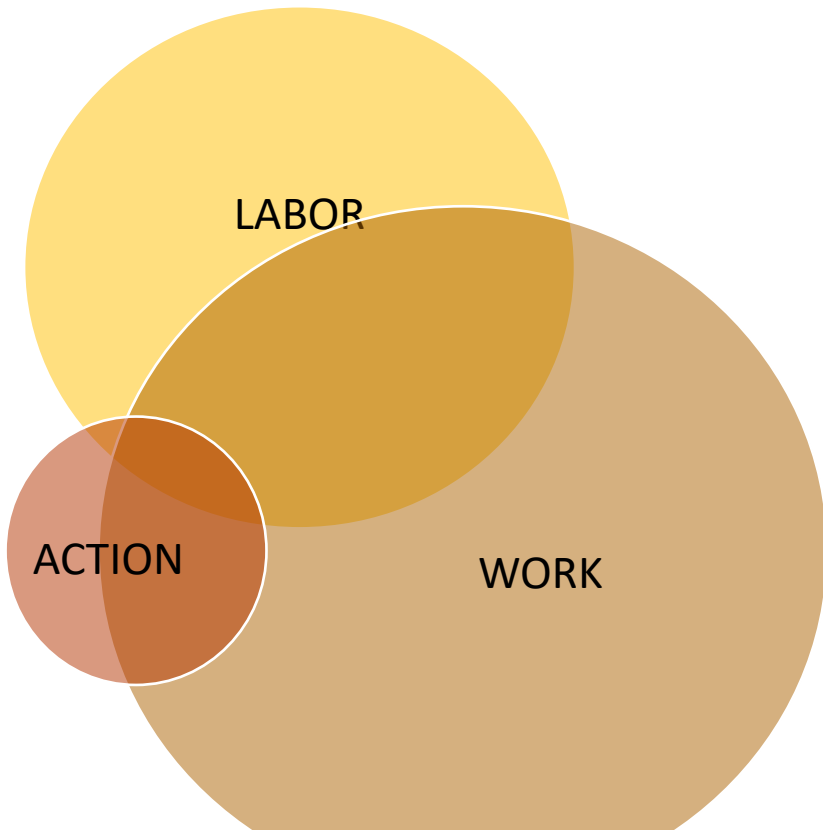
Filosofisk undren (s.243f.)

Balance i arbejdslivet mellem Labor, Work & Action

- Labor er kommet for at blive. Pas på romantiserende forestillinger om arbejdslivet
- Vi får stress når vores 'mindset' ikke passer til opgaven:
 - Laboropgaver kræver labor mindset
 - Workopgaver kræver work mindset
 - Actionopgaver kræver action mindset
- Action kan fx ikke implementeres med sprog og metode fra work

Problemet i det moderne arbejdsliv:

”...ved at undersøge forskydninger i hierarkiet mellem de tre aktiviteter forsøger Arendt at afsløre grundlaget for den umenneskeliggørelse, som kendetegner det moderne vilkår.”

Christian Dahl og Rune Lykkeberg, Introduktion til Menneskets Vilkår, s.11. Hannah Arendt, Menneskets Vilkår, 2005, Gyldendal.

Refleksioner:

- Beskriv hovedaktiviteterne i dit eget arbejdsliv. Hvordan fordeler de sig i forhold til Arendts tre domæner?
- Arendt beskriver tre forskellige tilfredshedsfølelser. Hvad er dine egne erfaringer med disse tre følelser af tilfredshed? (Glæde ved sliddet, glæde ved det færdige resultat, glæde ved at anerkendes som menneske med værdier, følelser og tanker.)
- Ifølge Arendt er alle tre arbejdsaspekter væsentlige for den menneskelige eksistens. Overvej hvordan de tre elementer er tilstede i dit eget liv og arbejdsliv.
- Hvad kan man gøre for at opnå en bedre balance i et individs (eller en afdelings) arbejdsliv, ud fra Hannah Arendts arbejdsfilosofi?

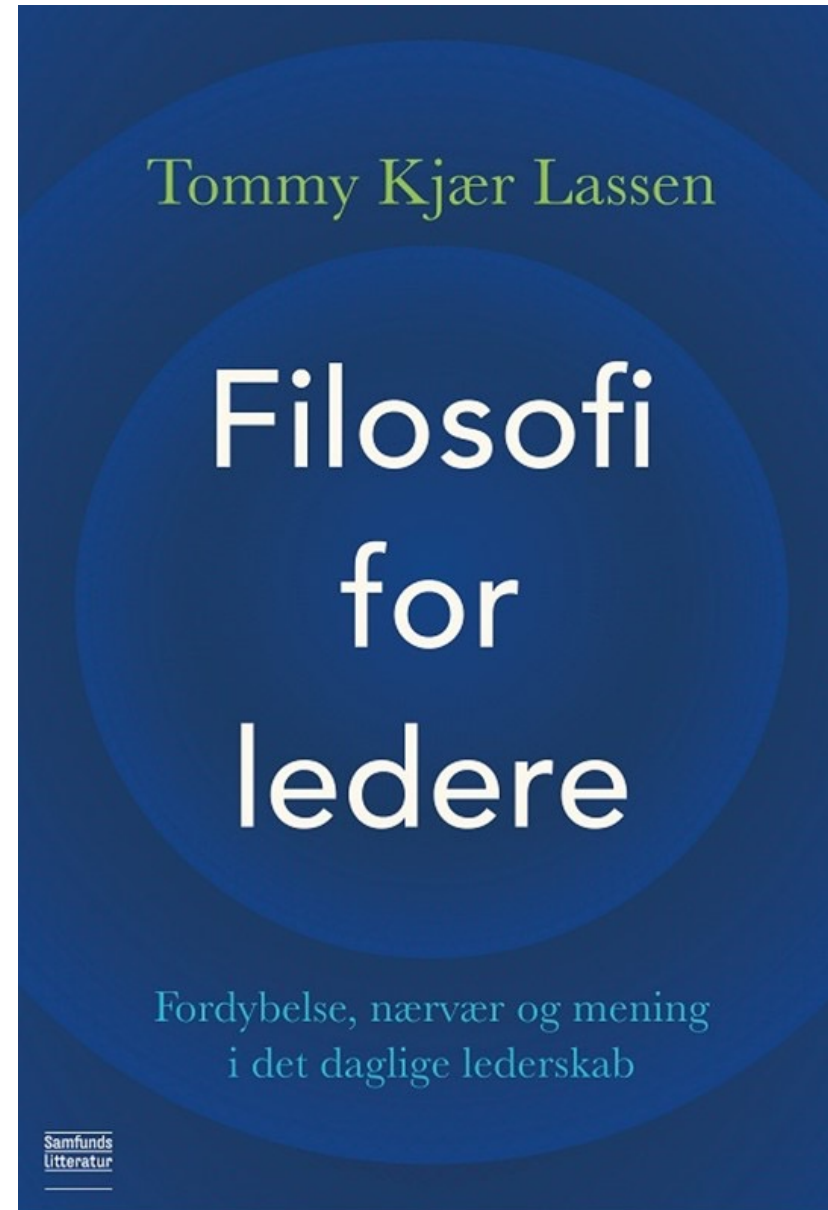
Læs mere:

”Denne bog viser på fremragende vis, at filosofiens abstrakte refleksioner og kritiske spørgsmål kan bruges til at komme ned under et problems praktiske overflade og dermed ned til lederens menneskelige dimension og eksistentielle udfordringer.“

PROFESSOR EMERITUS OG LEDELSES-
FILOSOF, OLE FOGH KIRKEBY

Læs mere og køb den her:

<https://samfundslitteratur.dk/bog/filosofi-ledere>

Læs mere:

<https://youtu.be/1fl0y157bk>

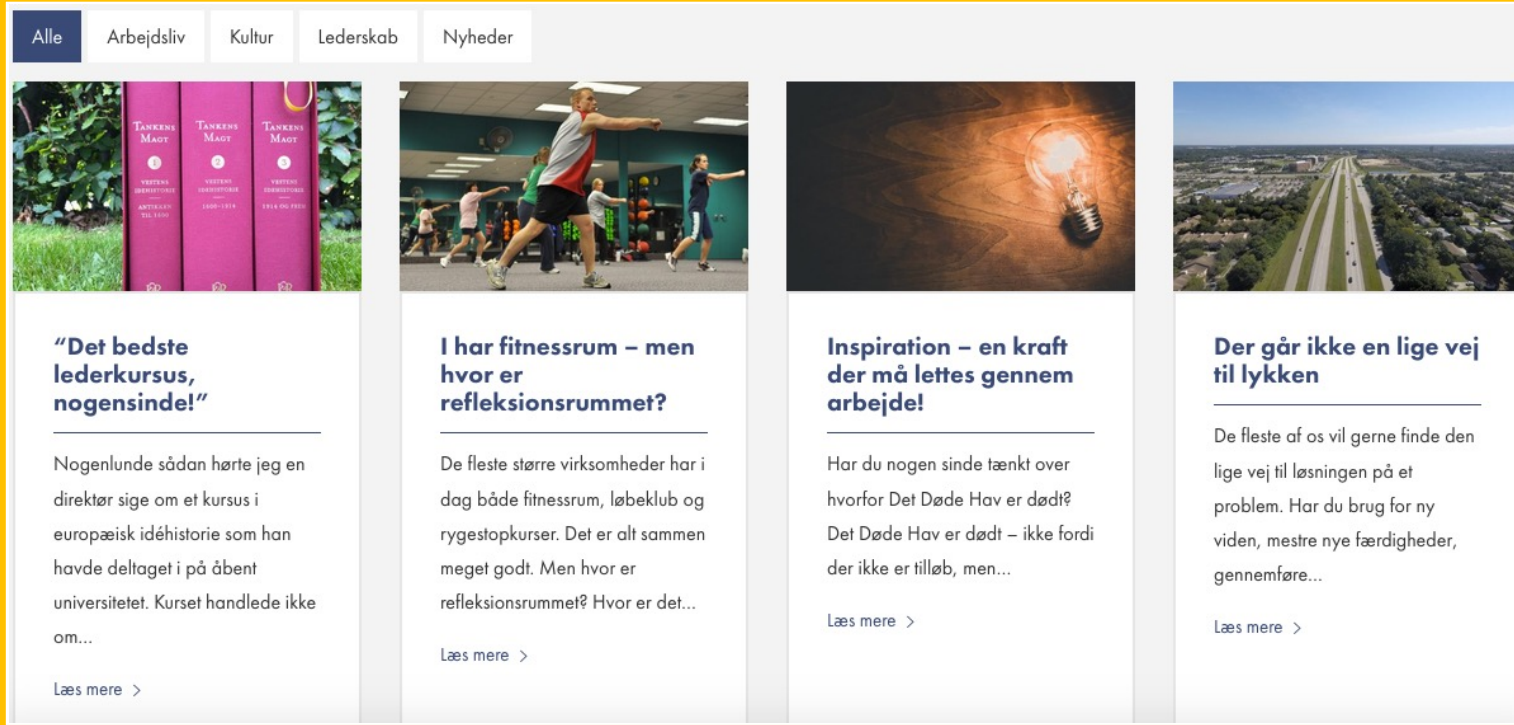
Tak for i dag...

stayhuman.dk

Tommy Kjær Lassen

Mobil 2441 7899

tkl@stayhuman.dk

Alle Arbejdsliv Kultur Lederskab Nyheder

“Det bedste lederkursus, nogensinde!”

Nogenlunde sådan hørte jeg en direktør sige om et kursus i europæisk idéhistorie som han havde deltaget i på åbent universitetet. Kurset handlede ikke om...

Læs mere >

I har fitnessrum – men hvor er refleksionsrummet?

De fleste større virksomheder har i dag både fitnessrum, løbeklub og rygestopkurser. Det er alt sammen meget godt. Men hvor er refleksionsrummet? Hvor er det...

Læs mere >

Inspiration – en kraft der må lattes gennem arbejde!

Har du nogen sinde tænkt over hvorfor Det Døde Hav er dødt? Det Døde Hav er dødt – ikke fordi der ikke er tilløb, men...

Læs mere >

Der går ikke en lige vej til lykken

De fleste af os vil gerne finde den lige vej til løsningen på et problem. Har du brug for ny viden, mestre nye færdigheder, gennemføre...

Læs mere >

STAY HUMAN

